

Voroplavba mezi Kolínem a Nymburkem od doby Karla IV. do začátku třicetileté války

Michal Plavec

Floating of timber between two Bohemian towns, Kolín and Nymburk, since the time of Emperor Charles IV. The paper deals with the question of floating of timber on the river Elbe between Kolín and Nymburk in Bohemia from 14th century until the end of the Thirty-Years War. This part of the river is known as the middle Elbe. Majority of timber was rafted only to Veletov and/or Starý Kolín and transported from there to Kutná Hora for use in mines. Kutná Hora had the privilege to buy all of the rafted timber for the use in the mines. Only small amount of timber was allowed to float down the river, to Kolín, Poděbrady and/or Nymburk. There were no need to float more rafts until 1548 when property of royal towns was confiscated by the king because their participation in the resistance. Royal towns became lack of a timber due to the confiscation of municipal property. They had to buy timber at Giant Mountains and/or Eagle Mountains and float them down the river. Nymburk had been often at loggerheads with Kolín to get free held rafts and allow them to be floated forth. Kolín was – after the confiscation – in need for timber as well.

Keywords: Bohemia • middle Elbe • Nymburk • Kolín • Poděbrady • floating of timber • 14th – 17th century

Českým středním Labem rozumíme tok řeky Labe od soutoku s Orlicí až po soutok s Vltavou. První písemné zmínky o voroplavbě na středním Labi máme z doby panování Karla IV. Většina studií o voroplavbě a obecně plavbě na Labi se ale věnuje v předbělohorské době především dění na dolním Labi.¹ Voroplavba na horním

¹ Jako první se problematikou zabýval Fr. J. ZOUBEK. O plavbě po Labi v 14. století. *Památky archeologické a místopisné*. Díl VIII, svazek 8, 1870, s. 576–580. Dále srov. Jindřich TOMAS. Labský obchod v Litoměřicích do Bílé hory. In *Historie plavby a obchodu po Labi*. Praha, Národní technické muzeum, 1971, s. 137–142, Josef KRIVKA. Obchod zemědělskými produkty po Labi před Bílou horou. In *Historie plavby a obchodu po Labi*. Praha, Národní technické muzeum Praha, s. 145–148 a Miroslav VOLF. Labský zahraniční obchod před Bílou horou a po ní. *Časopis přátel starožitností českých*, 66, 1958, s. 218–227. Nejstarším dějinám plavby na Labi, převážně v laténské době, se věnuje Vladimír SALAČ. Význam Labe pro česko-saské kontakty v době laténské (úvod do problematiky). *Archeologické rozhledy*, 3, 1997, s. 464–494, TÝŽ. Zum Transport und Handel an der Elbe in der Latènezeit. Raum- und Funktionskontinuität der latènezeitlichen Fundstellen im Elbdurchbruch. In Stephan FREUND, Matthias HARDT, Petra

a středním Labi vždy zůstávala na okraji zájmu badatelů.² Větší pozornost věnovali autoři pouze důmyslné síti umělých kanálů, které umožňovaly splavit dříví od Starého Kolína, respektive Veletova, ke Kutné Hoře.³

Základní překážku rozšíření voroplavy do Kolína a Nymburka představovala obrovská spotřeba dřeva v kutnohorské důlní oblasti. Již ve 14. století máme prokazatelné zprávy, že zvláště sedlecký klášter bránil svobodné plavbě po proudu řeky dále než do Starého Kolína, respektive Veletova. Zde se také nacházel povinný sklad

WEIGEL (hrsg.). Flüsse und Flusstäler als Wirtschafts- und Kommunikationswege. *Siedlungsforschung. Archäologie – Geschichte – Geographie*, 25. Bonn, Selbstverlag Arkum e. V., 2007, s. 75–94. TÝŽ. Bohemia as a model territory for research on transport and trade in prehistory. In Tim KERIG, Andreas ZIMMERMANN (eds.). *Economic archaeology: from structure to performance*. Bonn, Habelt, 2013, s. 265–284 a TÝŽ. O rychlosti dopravy v době laténské a jejich hospodářských, politických a kulturních dopadech na společnost. *Archeologické rozhledy LXV*, 2013, s. 89–132. Některé poznatky Vladimíra Salače jsou platné i pro plavbu na Labi ve středověku a novověku. Jeho studiím předcházeli např. Milan ZÁPOTOCKÝ. K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty. *Památky archeologické*, 2, 1969, s. 277–360. Obecně k plavbě a obchodu na řekách v raném středověku v Evropě Detlev ELLMERS. *Frühmittelalterliche Handelsschifffahrt in Mittel- und Nordeuropa*. Neumünster, Offa-Bücher, 1984.

- ² Nejobširněji se plavení dříví v předbělohorské době na středním Labi věnoval zatím Miroslav LANDA. Vývoj plavby dřeva na Labi, dnešní stav a možnosti. In *Historie plavby a obchodu po Labi*. Praha, Národní technické muzeum, 1971, s. 107–118, zvláště na stranách 108–110. Studie Zdeněk BIČÍK. Plavení dříví na Pardubicku. In *Historie plavby a obchodu po Labi*. Praha, Národní technické muzeum Praha, s. 129–132, zůstala bohužel na půl cesty a její autor zdaleka nevyužil všechny možnosti, které mu nabízelo studium pramenů v pardubickém archivu. Za nosnou naopak musíme považovat studii Zdeněk BISINGER, Jaroslav SCHNEIDER. Labe a Kolíňané. Od raných dob dějinných do poloviny 19. století, II. *Práce muzea v Kolíně*, 5, 1989, s. 93–105, která přináší k voroplavbě několik důležitých poznatků, zejména na stranách 99–102. K plavení dřeva na horním Labi zatím nejuplněji Karel HERČÍK. Těžba dřeva pro kutnohorské báňské podniky v trutnovských a rychnovských lesích ve druhé polovině 16. a počátkem 17. stol. *Práce Krajského muzea v Hradci Králové*, série B, 3, 1959, s. 185–207 a TÝŽ. Z dějin těžby a plavení dřeva v Krkonoších v 16. a 17. století. *Vlastivědný sborník Krkonoše – Podkrkonoší*, 3, 1967, s. 83–94. Do tisku je připravena studie Marka Ďurčanského a Michala Plavce s názvem *Die Schifffahrt auf der böhmischen Mittelelbe im 19. und 20. Jahrhundert*, která vyjde v kolektivní monografii z hamburského semináře *Elbe – Fluss ohne Grenzen 1815–2015*.
- ³ Petra NAČERADSKÁ, Alfréd SCHUBERT. O staré vodní cestě ke kutnohorským dolům. *Památky středních Čech*, 2, 2003, s. 56–61 a Martin BARTOŠ. Vodní náhony a plavební kanály v kutnohorském rudním revíru. *Vlastivědný sborník Kutnohorsko. Příspěvky k dějinám dolování stříbra*, 7, 2004, s. 18–24.

dřeva (nýdrlág), odkud přednostně dříví odebírali horníci. Dřevo potřebovali především na výdřevu šachet, jako palivové pro sázení ohněm a na výrobu dřevěného uhlí pro hutě. Ze dřeva se ovšem vyráběly také stoupy, vodní kola, splavy, žlaby, koryta, jeřáby, kádě, kbelíky a košíky. Sedlecký klášter i kutnohorští šepmistři proto měli velký zájem na tom, aby nebyla těžba a související provozy ohroženy, či dokonce zastaveny kvůli nedostatku dřeva a snažili se bránit svobodné voroplavbě dále po toku řeky. Odtud také pochází jádro všech sporů, zvláště mezi Sedlcem, Kutnou Horou a Kolínem.⁴

Od doby Karla IV. do doby jagellonské

Český král Karel IV. věnoval otázkám voroplavy a plavby velkou pozornost. Potvrzuje to i návrh zákoníku *Majestas Carolina*. Voroplavy se týkal článek LVII. Podle něho měli královští purkrabí a majitelé hradů u řek, kolem kterých proplouvaly vory, za povinnost takové vory zastavit. Pokud se plavci neprokázali královskými otevřenými listy, měli je purkrabí nebo majitelé hradů zadržet na tak dlouho, dokud nepřijde odpověď z královské komory, že mohou dříví plavit. Pokud by je purkrabí úmyslně propustili, měli být zbaveni svého úřadu a zaplatit pokutu ve výši dvojnásobku ceny plaveného dříví. Pokud by jim dovolili pokračovat v plavbě z nedbalosti, měli v úřadu zůstat, ale museli zaplatit pokutu ve stejné výši, jako kdyby to dělali vědomě.⁵

První doklad voroplavy na středním Labi máme ze srpna 1357, kdy Karel IV. potvrzuje výběr mýta z vorů pod pardubickým hradem arcibiskupovi Arnoštovi z Pardubic a jeho bratrům Smilovi a Bohušovi z Pardubic. Výběr mýta z vorů stanovil na čtyři a půl grošů pražských z jednoho voru. Mýto před nimi již držel jejich otec Arnošt z Hostýně, Czerho z Dubé a Hayman z Náchoda. V této listině je také potvrzen staročeský výraz pluč (*pluthi*) pro vor.⁶

Stejný panovník vydal 13. června 1363 v Praze listinu, kterou potvrzuje povinný sklad dřeva u Veletova; nacházel se na protějším břehu řeky, naproti Starému

⁴ LANDA, *Vývoj plavby*, c. d., s. 108.

⁵ František PALACKÝ (ed.). *Majestas Carolina*. In *Archiv český*. Díl třetí, swazek 1. Praha, 1844, s. 137, Articulus LVII – De custodia silvarum, quae succissae furtim ducuntur per aquas.

⁶ Josef KALOUSEK (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích*. Díl XVI. Praha, 1897, s. 76. Část textu zní: „... et specialiter cum theloneo, quod super fluuiu Albee penes opidum dictum in Pordubicz de qualibet strue lignorum, que pluthi uulgariter dicitur, per quatuor grossos cum dimidio recipi est solitum et consuetum...“

Kolínu. Podle této listiny mohli zde dříví volně kupovat pouze Kutnohorští, a to pro své potřeby v hradbách města i v jeho okolí. Kutnohorští ale nesměli s dřívím dále obchodovat a mohli ho používat pouze pro potřeby města a dolů.⁷

Karel IV. se zastal Kolínských další listinou z 6. května 1375, v níž nařizuje purkmistru a radě města Kolína nad Labem, aby přiměli opata a konvent sedleckého kláštera odstranit překážku svobodné plavbě dříví na Labi. V blíže neurčeném místě klášter přehradil řeku a znemožnil plavení dřeva, neboť v jezu nebyla vybudována vorová propust'. Král rozhodl, aby zde propust' či nějaké umělé koryto („*flutrynnen*“, die Flutrinne), umožňující hladké proplutí, byly vybudovány. V případě, že by sedlecký klášter otálel s jeho vybudováním, měli tak učinit Kolínští na finanční náklad klášterství.⁸

Císař Karel IV. za svého panování také vydal listinu blíže neznámého znění o plavbě dříví pro Nymburk z Hradce Králové. Víme o ní pouze ze seznamu městských privilegií z konce 15. století (*Item littera regis Karoli super deducione lignorum per Albeam a Greczensi*).⁹ Můžeme se domnívat, že se jednalo o listinu podobného znění, jakou má dochovaná listina Zikmunda Lucemburského, vydaná v Praze 8. prosince 1436. V ní se píše o tom, že Nymburští mohou svobodně připlavit od Hradce Králové čtyři vory dřeva ročně k opravě mostu a mlýna. Zvláště panovník zdůraznil, že jim překážky nemají činit ve Starém a Novém Kolíně ani v Poděbradech.¹⁰

Naši domněnku, že listina Karla IV. pro Nymburk měla stejné znění jako listina Zikmundova, trochu oslabuje skutečnost, že již 1. prosince 1436 vydal Zikmund Lucemburský v Praze listinu, kterou královskému městu Nymburk potvrzuje veškerá privilegia předchozích panovníků.¹¹

Presto spory mezi Kolínem a Nymburkem o plavení dříví neutichly. Dokonce se i rozšířily o otázku, zda mají Nymburští v Kolíně platit clo z vozů a zboží. My

⁷ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.). *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. Tomus II. Privilegia regalium civitatum provincialium Annorum 1225–1419* (dále jen CIM II.). Pragae, 1895, č. 404, s. 585–587.

⁸ CIM II., s. 686–687, č. 527. Znění listiny týkající se oné překážky na Labi: „... ut ipsi sua super Albea, que habere dicuntur, suo tempore propter lignorum adducionem, foramina videlicet inibi faciendo, que flutrynnen wlgariter nuncupantur, rumpant obstacula, ne ciuitates nostra prefate ex lignorum carencia talibus ammodo videantur periculis subiacere.“

⁹ Karel DOLISTA. Předhusitský Nymburk a jeho nejstarší kniha městského soudu. *Sborník archivních prací*, 1, 1976, s. 177.

¹⁰ Jaromír ČELAKOVSKÝ, Gustav FIEDRICH (edd.). *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. Tomus II. Privilegia regalium civitatum provincialium Annorum 1420–1526* (dále CIM III.). Praha, 1948, s. 139–140, č. 89.

¹¹ Tamtéž, s. 138–139, č. 88.

zde ale budeme sledovat pouze labskou linku a problematiku volné plavby. Dlouholetý spor mezi Kolínskými a Nymburskými rozhodli 9. ledna 1459 podkomoří království českého Vaněk z Valečova, kancléř království Prokop z Rabštejna, Zbyněk Zajíc z Házmburku, Vilém z Rábí a Calta z Rabštejna ve prospěch Nymburka: „... Jakož Nymburští mají obdarování od předešlých králův vo splavení lesu ku potřebám mostuov, mlýnu a kterýchkoli potřeb obecních, aby čtyři polulesy jim byly puštěny po vodě, kteréž sobě kúpí aneb zjednají u Hradce aneb nad Hradcem, ty aby jim bez překážky všech lidí puštěny byly. A zvláště Kolínským prikazujem znamenitě, aby jim v tom nepřekáželi.“¹²

Král Jiří Poděbradský vystoupil 13. prosince 1459 znovu ve sporu mezi Kutnohorskými a Kolínskými o povinný sklad dříví u Starého Kolína (Veletova). Panovník listinou zpřesnil podmínky povinného skladu tak, že plavci byli povinni se zdržet u Starého Kolína po čtyři dny. Pokud by do té doby nikdo z Kutnohorských od nich dříví nekoupil, mohli odplout dále po toku řeky. S předstihem můžeme poznamenat, že tuto předchozí Karlovu listinu si nechalo město Kolín znovu potvrdit 25. srpna 1615 od Matyáše II.¹³

Kolíňští ale toto ustanovení nedodržovali, na což si stěžoval nejvyšší mincmistr Zdeněk Kostka z Postupic 10. dubna 1466, když do Kutné Hory přijel český král Jiří z Poděbrad. Horníci si stěžovali především na to, že plavci se u Starého Kolína nezdržují určené čtyři dny a odplouvají dříve. Panovník znovu potvrdil Kutnohorským, že se vory musejí u Starého Kolína zastavit na čtyři dny, přičemž se do nich nezapočítával den, kdy připluli. Nově ustanovil, že dříví, o které nebude mít během těchto dnů nikdo zájem a neprodá se, musí označit cejchem kolínským a kutnohorským hajní. Kdo by plul dolů po proudu s neocejchovanými vory, měl být zadržen a vor zabaven. Plavec pak měl být předán šepmistrům a potrestán podle jejich rozhodnutí.¹⁴

V roce 1472 vstoupilo do hry o svobodnou plavbu po Labi také nově založené poddanské město Poděbrady. Plavení dříví sice není v zakládací listině (která ovšem byla vydána se zpožděním) zmíněno, ale píše se v něm v listině Vladislava Jagellonského z 25. listopadu 1502, kterou český král vydal v Budíně. Musíme zde podotknout, že Poděbrady zůstaly poddanským městem, ovšem byly již součástí komorního panství. Plavení dřeva se týká až samotný konec listiny: „Tuto milost jim [Poděbradským] také činíme, jestliže by kdy pro stavenie a opravenie nadepsaného města obyvatelé nynější a budoucí chtěli sobě co k stavení lesů koupiti, kteříž se po Labi dolů plaví nad Kolínem, že jim toho Kolíňští příti mají, aby sobě to splaviti mohli bez překážky,

¹² Tamtéž, s. 391, pozn. k č. 226. Dále srov. Státní oblastní archiv Praha, Státní okresní archiv Kolín (dále jen SOkA Kolín), fond Archiv města Kolína (dále jen AMK), listina inv. č. I29.

¹³ Tamtéž, s. 388–390, č. 226.

¹⁴ Petr Mil. VESELSKÝ. *Staré paměti kutnohorské*. Kutná Hora, 1890, s. 152–154.

však v ty časy a v tu chvíli, kdyby vody veliké byly, aby jim Kolínským i jiným na jich jezích z úmyslu škody nečinili.¹⁵

Člen královské rady Mikuláš mladší Trčka z Lípy a na Lichtemburce znovu potvrdil v roce 1505 právo Nymburských na volné splavení čtyř vorů ročně, ovšem neopomněl k tomu připsat podobnou výhradu jako v případě Poděbradských: „Než také páni Limburští mají to tak opatřiti, aby to polulesí spúšťieno bylo bez škody mostu a jezuov u města Kolína.“¹⁶

Na škody způsobené plavením dřeva si ale stěžovala i jiná města. Jaroměřským se právě z těchto důvodů podařilo přesvědčit českého krále Ludvíka Jagellonského, aby jim povolil vybírat clo z plavení vorů. Panovník jim takovou výsadu udělil listinou z 13. července 1521.¹⁷

Královská města a okolní vrchnosti se bránili výstavbě nových staveb na řece, především mostů a mlýnů. Mosty omezovaly také plavení dříví, což se obvykle řešilo podmínkami v panovníkově listině, který stavbu mostů povoloval. Z roku 1485 známe takový spor mezi Ctiborem Tovačovským z Tovačova, Nymburskými a jakýmsi Bradáčem s jedním z pánů Smiřických ze Smiřic, zřejmě leníkem lyského panství Albrechtem Smiřickým ze Smiřic. Celý spor byl předložen na zemském sněmu v Kutné Hoře. Zemští úředníci nakonec vydali tento nález: „...co se toho mostu dělání dotýče, ježto pan Ctibor s stranou svou praví, že ten most jim ke škodě dělán byl; proti tomu pan Smiřický zastírá se listem JM^{ti}, kterýž mu jest ráčil dáti, aby ten most dělán byl; i JKM váživ ty žaloby a odpory: poněvadž by ten most jim ke škodě

¹⁵ Antonín HAAS (ed.), *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453–1500. Díl IV-2.* Praha, Nakladatelství ČSAV, 1960, s. 145–147, č. 419 a TÝŽ (ed.), *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526. Díl IV-3.* Praha, Nakladatelství ČSAV, 1961, s. 38–39, č. 677.

¹⁶ CIM III., s. 393, pozn. k č. 226. Polulesí (poloulesí, polaulesí) je dalším známým výrazem pro vor, běžně užívaným po celé 16. století.

¹⁷ Tamtéž, s. 1205–1206, č. 676. V listině se píše: „... Oznamujem tiemto listem všem, kterak majiece správu, že by dříví z těch stran, od kterýž prvé k Horám Kutnám i jiným městuom ku potřebě bylo, plaveno bylo, již se nedostávalo a z jiné strany totiž po Labi, že by se zjednalo, aby takověž plavení a pro túž potrebu pod Jaromír město naše bylo spraveno, kudyž témuž městu našemu a téhož města měšťanuom i vši obci škody nemalé dieti by se mohly, chtiece tomu, aby jmenovaní měšťané a obec tiem nehynuli a skrze to k škodě nepicházeli, poněvadž to k užitku a potřebě Horám našim Kutnám neb jiným městům v královstvie Českém našem býti má, tiemto listem z milosti naše královské a radú věrných našich milých dotčenému městu, všie obci a obyvateluom jeho dáti jsme ráčili a mocně dáváme moci naši královskou v Čechách na věčné i budúci časy clo na vodě z dříví toho, kteréž tudy pod též město Jaromír od kohožkoliv z lidí po Labi bude plaveno, tak a tiem všiem právem a spuosomeb, jakž na jiných městech v království našem Českém z plavení dříví na Labi clo se bere, budto k Horám našim aneb k jiným městuom že by se kdežkoliv plavilo bez umenšenie...“

byl, tak JM rozkazuje, aby více dělán nebyl; neb JM žádnému milosti nečiní než tak, aby byla každému beze škody a újmy na jeho spravedlnosti.“¹⁸

Nevíme sice, kde mohl most stát, ale budeme předpokládat, že by se mohlo jednat o nějaký most v blízkosti obce Litol, dnes části Lysé nad Labem. Přes Lysou sice vedla část takzvané Kladské cesty, ale samotné město nemělo kromě přívozu žádné spojení s druhým břehem. Až do doby panování Marie Terezie totiž stezka vedla z měst pražských přes Brandýs nad Labem do Lysé nad Labem a Nymburka a odtud přes Městec Králové do Hradce Králové, jak o tom kromě jiných pramenů svědčí Klaudyánova mapa Království českého. Málo známé je, že do druhé poloviny 18. století dokonce vůbec nevedla přes Poděbrady.

Úloha Ctibora Tovačovského z Tovačova, ani blíže neznámého Bradáče v tomto sporu nám není zřejmá. Co se týče královského města Nymburka, jeho měšťanům patrně především ležel na srdci výběr mýtného z městského mostu, který by nepochybně poklesl.

O lepší přístup ke svému hradu v Kostomlatech nad Labem, který leží na pravém břehu Labe mezi Nymburkem a Lysou nad Labem, se snažil také nejvyšší kancléř Jan z Šelmberka. Zadlužený panství vyplatil a v srpnu 1495 ho získal od Vladislava Jagelonského. O čtyři roky později, v srpnu 1499, mu povolil stejný panovník, aby „... prám i jiné lodie na Labi proti Kostomlatóm, zámku svém, jmieti a na nich všecky a všelijaké potřeby své na zámek i s zámku voziti a plaviti mohli a moc jměli tolikrát, kolikrát by jim toho potřeba kázala“. Ze strany Šelmberka to byl logický krok, neboť již v dubnu 1498 dostal od panovníka část břehu řeky Labe na dnešním katastru obce Hradištko, na druhé straně řeky proti hradu Kostomlaty nad Labem (Mydlovar). Zároveň mu dovolil Vladislav Jagelonský volný průjezd královským lesem Kersko až k silnici. Pro Jana z Šelmberka tyto dvě listiny znamenaly lepší dopravu zboží do sídla svého panství a kratší spojení mezi jeho hradem Kostomlaty nad Labem a dalším sídlem v Přerově nad Labem. Vyhnul se tím také nucenému průjezdu městy na Kladské stezce a placení mýta.¹⁹

Ze všech listin a písemných zmínek dokážeme alespoň částečně pochopit problémy voroplavby na středním Labi, ale nedostává se nám bližších podrobností o organizaci plavby, ani neznáme konkrétní jména plavců či způsob svazování vorů.

¹⁸ Josef EMLER (ed.). *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae Anno MDXLI igne consumptarum. Tomus II.* Praeae, 1872, s. 462.

¹⁹ Josef KALOUSEK (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XVIII.* Praha, 1900, s. 38 a 142. Dále srov. František PALACKÝ (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Díl 6, svazek 26.* Praha, 1872, s. 577. K získání kostomlatského panství viz Josef EMLER (ed.). *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae Anno MDXLI igne consumptarum. Tomus II.* Praeae, 1872, s. 470–472.

K tomuto období můžeme pouze podotknout, že plavce s výkladem o jejich činnosti uvádí Pavel Žídek ve své encyklopedii řemesel z 60. let 15. století. Pro vor zná výraz splav (*nautalium*). Netroufáme si na tomto místě ale tvrdit, že Žídkem uvedená terminologie měla obecnou platnost na všechny říční toky v království Českém.²⁰

Pro sledované období neznáme žádný narativní pramen, který by nám přiblížil voroplavbu na Labi. Romanovi Kolkovi se podařilo objevit pozdější dokument z roku 1649. Mezi Kolínem a Poděbrady se nacházel jez v Klavarech a v Poděbradech pod zámkem, pokud nebudeme počítat jez v samotném Kolíně. Tento úsek, který měřil podle této zprávy dvě míle (přibližně 22,5 km), urazili plavci za osm a půl hodiny. Z Poděbrad do Nymburka se plavily vory tři a půl hodiny. Úsek měřil podle této zprávy jednu míli (přibližně 11,25 km) a kromě nymburského jezu u městského mlýna na něm nebyla žádná jiná vodní stavba.²¹

Stavovské povstání a konec zlaté doby českých měst

Bohaté královské město Nymburk, kterému patřily lesy v okolí města a další majetek včetně poddaných v hodnotě přes 35 tisíc kop grošů českých, nebylo až do konfiskace majetku nijak tlačeno do nákupu dříví z vorů. Vlastní lesy dokázaly pokrýt většinu spotřeby. V nejstarší dochované nymburské knize městského důchodu z roku 1542 nalezneme pouze jediný zápis, podle něhož úředníci městského důchodu Jiřík kramář a Vít Hlavnice 22. května „dodali ... za poloulesí“ jakémusi Zikmundovi Špindráčkovi dvě kopy grošů českých.²²

²⁰ Alena HADRAVOVÁ (ed.). *Paulerinus (Pavel Žídek) – Liber viginti arcium*. Praha, Koeniasch Latin Press, 1997. ISBN 80-85917-21-1, s. 46. Encyklopedické heslo zní: „Nauta (in mg.: plawecz) est omnis artifex navigans in aquis sive per naves aut ligna colligata, que dicuntur nautalia (gl.: splawy). Qui si in navibus navigat aut remigat, dicitur nauclerus. Cuius instrumenta sunt: remus, velum, amplustra. Qui si fuerit piscator, indiget hamo, reticulo, barsa, sagena, reciaculo (gl.: newodu), rapticulo (gl.: czerzen); si vero fuerit nautalis (gl.: cum ligna per aquas), indiget ligno, securi, suberato (gl.: halze) et exsecubine (gl.: wyton).“

²¹ Marek ĎURČANSKÝ, Roman KOLEK. Městečko, řeka a konec dlouhé války. Labe ve svědectví čelákovického Ježdíkova radního manuálu (1639–1654). In Marek ĎURČANSKÝ, Michal PLAVEC (edd.). *Labe v proměnách věků*. Praha, Národní technické muzeum, v tisku. Pro přepočítání staročeské míle na současné jednotky SI používáme práci Gustava HOFMANN. *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň, Státní oblastní archiv v Plzni – Muzeum Šumavy v Sušici, 1984, s. 75.

²² Státní oblastní archiv Praha, Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem (dále jen SOkA Nymburk), fond Archiv města Nymburka (dále jen AMN), Registra městského důchodu 1542, fol. 48r.

Povstání českých stavů v roce 1547 a následná konfiskace městského majetku značně ovlivnila vývoj voroplavby na středním Labi od Starého Kolína. Obě královská města, Kolín a Nymburk, kterými se v této studii zabýváme, přišla prakticky o veškerý majetek, včetně polností, lesů a rybníků. Obě měla velkou spotřebu dřeva, od dřeva k opravám mostů, mlýnů a hradeb přes šindele k pokrytí střech až po dřevo k vaření piva, které musela nakupovat v okolních, především komorních panstvích. V rámci konfiskace přišla také o přešlé privilegia panovníků, jež byla až později alespoň z části těmto královským městům navrácena.

Pro naši sondu k voroplavbě mezi Kolínem a Nymburkem jsme si vybrali období od padesátých let 16. století až do samého počátku třicetileté války. Není to nahodilá volba, neboť pro toto období se ve fondech obou měst zachovala řada register (kopiářů), které se časově překrývají. Domnívali jsme se, že se podaří v konceptech dopisů vystopovat vzájemnou korespondenci. Bohužel, tento předpoklad nevyšel. Přesto se alespoň rámcově podařilo zmapovat, co se tehdy na vlnách Labe odehrávalo.

O Poděbradech a voroplavbě nemáme příliš mnoho zpráv, ale v naší časové ose se jich týká hned první list. Purkmistr a rada města Poděbrad požádali v neděli 5. května 1555 kolínskou radu, aby umožnila splavit do Poděbrad čtvero poloulesí. Poděbradští radní Jan Svatoš a Václav Jáhlík (?) potřebovali každý po jednom voru ke svým potřebám a stavbě dvorů a další poděbradský soused Ondřej Petera chtěl použít dva vory dřeva na vybudování svého shořelého dvoru v Libici nad Cidlinou. Jak odpověděla kolínská rada na tuto žádost, nevíme.²³

Kolínská městská rada se zastala dopisem Zikmundovi Lickovi z Rýzmburka a na Borohrádku z 16. listopadu 1564 souseda Šimona Kašpara. Kašpar koupil někdy kolem 20. května 1564 čtyři poloulesí od šlechticova služebníka Jana Maxanta. Hotově za ně zaplatil 36 kop 15 grošů českých a Maxant se zavázal, že vory, které tehdy stály u Telčic, splaví pod jez v Týnci nad Labem. Vzhledem k tomu, že se tak do listopadu nestalo, požadovala městská rada po šlechtici, aby dříví jeho služebníci splavili, případně vrátili peníze v hotovosti. Opět bohužel rozuzlení tohoto sporu neznáme.²⁴ K tomuto sporu můžeme pouze poznamenat, že se v něm skrývá jeden z dokladů toho, jak se královská města a obchodníci snažili obejít povinnost složení dříví u Starého Kolína (Veletova). Dřevo totiž nakupovali od plavců ještě před Starým Kolínem, nejčastěji právě u labskotýneckého jezu, a odtud ho dopravovali na místo určení po zemi.

Také Nymburští žádali Kolínské o svobodnou plavbu dvou poloulesí listem z 21. dubna 1570. Dříví k opravě mostu plavil městský mlynář Diviš se svými pomocníky. Nebyla to zřejmě první plavba pro Nymburk v tomto roce. Alespoň k takovému

²³ SOkA Kolín, fond AMK, spis inv. č. XIII/6.

²⁴ Tamtéž, Registra 1564, pag. 96.

závěru dojdeme, když si přečteme úvodní slova tohoto listu: „Psaní od Vaší Opatrnosti nám učiněnému o pobrání šrytův a haluzí od plavcův od Vaší Opatrnosti puštěných, a co v sobě šířeji obsahuje, tomu jsme porozuměli. I oznamujem Vaší Opatrnosti, že při těchto plavcích, ukazatelův listu tohoto, kteříž ku potřebě naší dříví plavili, nic jiného se nenašlo, než jedno dřevo znamenáné a to číbykoliv bylo, má mu navraceno bejti a nepochybujem, že tíž plavci, kterak jim to dřevo přibylo, a měli-li by o čem další vědomost jakú, že Vaší Opatrnosti tejna neučiní, a o jiných plavcích na tento čas my nevíme.“²⁵

Bez bližších podrobností zaznamenáváme i další žádost nymburského měšťana a spoluradního Adama Mělnického. V dopise, který je datován v sobotu na den sv. Melchisedecha roku 1575, se píše, „že jest koupil les nějaký k stavení na Labi u města Kolína Nového, žádaje nás k Vaším opatrnostem za toto přímluvné připsání a propuštění takového lesu“.²⁶

Spory Nymburka s Kolínem o právo svobodné plavby zdaleka neskončily. Bohatý nymburský měšťan Blažej Hlava žádal prostřednictvím městské rady Kolínské, aby mu dovolili splavit do Nymburka vory s šindelem. Hlava podle tohoto dopisu z 8. května 1584 „... půjčil Václavovi Bašváškovi z Vamberka 20 kop grošů českých na ten způsob, aby mu za tíž summu dva spodky šindele spravil a k nám do Nymburka připlavil, kterému že by takového šindele již přihotoveného k nám dodatí zbraňováno býti mělo, žádaje nás tímto za toto přímluvné připsání a propuštění. I poněvadž téhož šindele k obecním důležitým a pilným potřebám nemálo potřebovati se bude, žádáme, že dotčenému Václavovi Bašváškovi, aby takovej šindel sem k Nymburku, nedadauc mu v tom překážky činiti, volně splaviti mohl, dovoliti ráčíte“.²⁷

Ani takový dopis ale nepomohl. Ve středu 10. července 1585 žádal totiž Blažej Hlava prostřednictvím městské rady znovu, aby mu propustili vory s šindelem, které zakoupil již na podzim 1584 od Václava kováře z Vamberka. V konceptu dopisu opět čteme: „Žádaje nás za přímluvu k Vaší opatrnosti, i poněvadž jest takový šindel prve koupený a zaplacený, a my také ho potřebujeme na zdi městské, k Vaší opatrnosti se přimlouváme, že jej plaviti k nám propustiti ráčíte bez dalšího zdržování.“ Přestože jméno adresáta v registrech chybí, je jisté, že se jedná o kolínskou městskou radu.²⁸

Podobně se nymburská městská rada zastala souseda Samuela Přecha v dopise Tobiášovi Šafrovi z Šafendorfu dopisem z 12. června 1593. Zatím nevíme, jakou pozici zastával tento šlechtic, tudíž ani nevíme, o jakou lokalitu na Labi se mohlo

²⁵ Tamtéž, spis inv. č. XIII/11.

²⁶ SOkA Nymburk, fond AMN, Registra 1572–1575, fol. 420r.

²⁷ Tamtéž, Registra 1583–1585, fol 93r.

²⁸ Tamtéž, fol. 213v.

jednat. Jednalo se o „... něco krokví, latí a vor jeden dříví dlouhýho, čehož všeho jest pět vorův a kaciřík.“ Přestože známe výraz kaciřík (kaciřík) i z jiných písemností, zatím netušíme, o co se mohlo jednat.²⁹

Z roku 1593 se nám dochoval koncept plnomocného listu nymburské rady, aby byly bez překážek splaveny do Nymburka vory: „My. Že p. Havel Silenej, úředník důchodní náš, koupil jest obci naší dvoje polaulesí, na němž habří jest, od Matouše Efmerka, mlynáře těšnovského, ze vsi Třemešnic, ukazatele listu tohoto. I poněvadž též dříví jemu zaplaceno jest a k důležité pilé potřebě obecní obrátiti se má, všech vůbec i jednoho každého obzvláštěně žádáme kdybykoliv dotčený Matouše po Labi plavě takové dříví se dostal, že mu zdržováním, ani kterak jináč, překážky v svobodném a volném k nám doplavení a kdež náleží na místě postavení téhož dříví činiti dopustiti neráčíte a nedopustíte. Pro naše...“. List není datován, podle předchozího a následujícího konceptu dopisu můžeme soudit, že se tak stalo někdy mezi 12. březnem a 5. dubnem. Mlýn Těšnov ležel nad Dvorem Královým nad Labem, ves Třemešnice známe dnes jako Bílou Třemošnou.³⁰

Bohatá a vlivná nymburská měštká Kateřina Hlavová z Kyršfeldu přiměla nymburskou městskou radu, aby zaslala v neděli 17. července 1594 dopis kolínské městské radě s žádostí o propuštění osmi vorů „dříví splaveného a 22 kop latí na těch lesích“. Dříví zakoupil od Matouše Matouška z Týniště nad Orlicí (v konceptu dopisu chybně napsáno „z Týniště na Labi“) ještě její nebožtík manžel Václav Hlava z Kyršfeldu.

Nymburští v listu připomínají, že „... my i sousedé naši jak od slavných pamětí králův českých, tak od císaře Ferdinanda, J. M. císařské p. p. n. nej., stvrzené obdarování na svobodný k nám splav dříví všelikého, k piva vaření i k stavění, po všem Labi hned od začátku, máme“.³¹

Matouš Matouška (Matuška) z Týniště nad Orlicí s Kateřinou Hlavovou z Kyršfeldu, která se po smrti manžela provdala za Matyáše Hanyka z Nixdorfu, obchodoval i v dalších letech. Na začátku roku 1596 se Kateřina dozvěděla, že Matouš Matuška zemřel, a proto požádala nymburskou městskou radu, aby napsala dopis „panu purkmistru a pánům“ do Týniště nad Orlicí a požádala jejím jménem pozůstalé o vyplacení dlužné částky. Jednalo se o tři kopy grošů míšeňských půjčených v hotovosti a šest kop grošů míšeňských za tři vory. Nymburští toto vše zaznamenali v dopise datovaném 23. března 1596.³²

²⁹ Tamtéž, fond AMN, Registra 1591–1595, fol. 53v.

³⁰ Tamtéž, fol. 250r-v.

³¹ Tamtéž, fol. 82v.

³² Tamtéž, fol. 137r.

Pouze v jednom případě se nám objevuje jméno jednoho plavce v městských knihách obou měst. Podobně jako Nymburští i Kolínští vydali 19. dubna 1599 plnomocný list ke splavení dřeva. Dovolujeme si ho ocitovat v plném znění: „List otevřený, o propuštění lesu kornatého. My purkmistr a rada města Kolína Nového nad Labem známo činíme tímto listem obecně přede všemi a vzláště tu, kdež náležeti bude, že jsme ku potřebě obce naší na břehu u Týniště vosm vorův borových na trouby koupily, a ty aby nám od Martina Hejtmánka plavce, listu tohoto ukazatele, proti jisté záplatě připraveni byli, se dožádali. Protož všech vůbec přátelsky žádáme, kdežby kolivěk týž Martin Hejtmánek plavec s takovými vory borovými připlul, že jeho žádným clem obtěžovati a zdržovati neráčíte. Pro naši toho zase vám v podobné i jiné příčině přátelské odměnění. Tomu na svědomí a pro lepší toho jemu důvěrnost tento list pečeti naší městskou menší upečetiti jsem dali vědomě. Kderéhož jest datum v nadepsaném městě Kolíně Novém nad Labem v pondělí po neděli provodní léta Páně 99.“³³

Nepochybně je totožný s „Hejtmánkem plavcem“, který vyvolal spor mezi hejtmanem poděbradského komorního panství a nymburskou městskou radou. Hejtman poslal 13. května 1602 k nymburskému primasovi pojezdného, který mu sdělil, že Nymburští koupili od Hejtmánka splavené dříví, jež mělo sloužit potřebě poděbradského komorního panství. Nymburští odpověděli ještě týž den. V dopise se dušovali, že neměli potuchu o tom, že by dříví mělo patřit komornímu panství a že je ke koupi dříví vyběhl samotný Hejtmánek. Poukazovali také, že dříví potřebují „k napravení té škody, kteráž se nám na stavu a na mostě stala“, škody nepochybně způsobené povodní. Omlouvali se a žádali hejtmana, aby jim nebránil ve splavení dřeva. Zároveň připomněli, že „spředpsaný Hejtmánek několik spodků a jiných pololesí u Kolína na prodej má.“³⁴

Podobné potíže měl bohatý kolínský soused Havel Rorejc, obchodník a správce několika obecních důchodů. Neznáme sice přesnou příčinu, ale jádrem sporu zřejmě bylo splavení dřeva do Kolína z Břehů u Přelouče. Rorejc dostal zřejmě velmi tvrdý dopis od Jana Růži Chlumeckého a Jana Hejného, komorních správců při Labi v Březích („Coby v sobě psaní vaše mně odeslané zavíralo a obsahovalo, z přečtení jemu jsem vyrozuměl. A v pravdě se nenadál sem se toho, aby mi se takové psaní od vás odeslati jmělo, nebo kdyby mi se bylo podobné psaní předešle učinilo, tehdy byl bych se dle téhož psaní vašeho tak zachoval, a týmž plavcům nic nevěřil.“). Rorejc souhlasil, že za dříví zaplatí po 48 groších českých. Z částky si strhl tři toлары, „které jsou ti pacholci u mne při splavení toho dříví protrávili“. Správcům spolu s dopisem odeslal 13 kop mišeňských, částku rozhodně nezanedbatelnou. Pokud jsme

³³ SOkA Kolín, fond AMK, Registra 1597–1599, pag. 561.

³⁴ SOkA Nymburk, fond AMN, Registra 1602–1605, fol. 17r.

se nedopustili chyby při výpočtu a správně pochopili obsah dopisu, vychází nám, že Havel Rorejc zakoupil devět vorů dřeva. Koncept dopisu, datovaný 8. května 1599, má ryze soukromý charakter a i jeho zařazení v městské knize tomu napovídá. Havel Rorejc s vysokou pravděpodobností nekupoval dříví pro městskou potřebu.³⁵

Dřevem se chtěl na delší dobu zaopatřit také Václav Perger z Altemberku, bohatý nymburský várečný měšťan, císařský rychtář v Nymburce a v devadesátých letech 16. století krajský výběrčí posudného v Hradeckém kraji. Kromě toho za hradbami královského města Nymburka vlastnil statek Bílý dvůr nad Mrlinou. Tento protřelý obchodník také provozoval v Nymburce na rynku zájezdni hostinec na Kladské stezce, kde se často zastavovali šlechtici a vyšší duchovní. Jako všichni ostatní ve městě potřeboval dřevo, a to v množství vyšším než běžní sousedé.³⁶ Po konfiskaci městského majetku se snažil si opatřit levnější dřevo, než nakupoval z okolních komorních panství.

Jakkoliv to z listů přesně nevyplývá, Hrzán zřejmě zůstal dlužen královské komoře na posudném, které za něj Perger zaplatil. V roce 1589 v pátek po svatých Filipu a Jakubu s Hrzánem Perger uzavřel smlouvu, podle níž mu za tuto částku dodá jednu klisnu a bude mu pravidelně dodávat dřevo až do uhrazení celého dluhu. Hrzán z Harasova ale smlouvu nedodržel. Podle všeho poslal Pergerovi pouze dva vory („lesy“), patrně každý po 22 kopách grošů míšeňských. V roce 1595 se Perger ohrazoval, neboť mu Václav Zloutek, služebník Adama Šťastného Hrzána z Harasova, sice připravil do Nymburka dříví, ale požadoval po něm, aby mu zaplatil nenadálé výdaje, neboť si cestou musel vypůjčit od jiných lidí, aby vor vůbec splavil. Pergerovi se to ale vůbec nelíbilo a žádal Hrzána o osobní schůzku. Hrzán mu neodpověděl.³⁷

V lednu 1598 si Perger zapsal: „Urozený pan Adam Šťastný Hrzán z Harasova a na Potnštejně zůstává mi dluhu 116 kop 14 grošů vše míšeňských, na to pan sám poslal splavní dříví na výražku za 24 kop grošů míšeňských, a tak zůstává ještě rejstru za panem 92 kop 14 grošů vše míšeňských, který jest dluh bohdá spravedlivý, o něm sem mu mnoství [sic] psaní učinil, žádný odpovědi psaní od něho dostati nemohu, než oustně mně vždycky mi připovídá.“ Z tohoto zápisu vyplývá, že mu

³⁵ SOkA Kolín, fond AMK, Kopiař 1597–1599, pag. 562. K osobě Havla Rorejce viz tamtéž, pag. 586–587. Dále srov. Josef VÁVRA. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Kolín, 1888, s. 265–268.

³⁶ K Václavovi Pergerovi z Altemberku srov. např. Vladislava KRÍŽOVÁ. Vybírání posudného v kraji hradeckém podle kopiáře Václava Pergera z Altemperka z let 1594–1601. *Východočeský sborník historický*, 8, 1999, s. 65–85.

³⁷ Archiv Národního muzea Praha, Sběrka rukopisů, sign. č. 1210, Registra Václava Pergera z Altenberku, měšťana a hostinského v Nymburce, fol. 98v–99v a 109r–109v.

někdy v roce 1597 po četných upomínkách pán z Potštejna poslal ještě jeden vor za 24 kop grošů míšeňských.³⁸

Adam Šťastný Hrzán z Harasova dluh neuhradil a v roce 1597 zemřel. Perger vymáhal dluh po jeho dědici Václavovi Hrzánovi z Harasova ještě v dubnu 1600. Další listy k tomuto sporu neznáme, ale můžeme s vysokou pravděpodobností předpokládat, že se Václav Perger z Altenberku úhrady pohledávky nedočkal.³⁹

Labe jako svobodná silnice

Právo svobodné plavby a voroplavby na Labi bylo prvně kodifikováno až v článku 574 Vladislavského zřízení zemského: „A také silnice na vodách, jezích v prostředku mají býti odevřieny svobodně tak, jakž od starodávna vždycky to bývalo, bez překážky, tak aby lidé mohli dolův i nahoru jezdit bez útiskuov i bez překážky s lodimi i s lesy.“⁴⁰

Právě Labe jako svobodné silnice se týkaly další dopisy mezi městskými radami, správci komorních panství a dalšími vlastníky statků u řeky. Častým předmětem jednání byla oprava jezů na řece. Po konfiskaci městského majetku v roce 1548 nastala v Kolíně i Nymburce podobná situace, neboť v obou městech stál na jednom břehu městský a na druhém komorní mlýn. O náklady na opravu jezů se dělilo město a komora prostřednictvím příslušných panství. Vedlo to k častým sporům o výši finančního podílu. Například 22. února 1584 napsal nymburský městský písař dopis Michaelovi Albrechtovi z Šontálu, jenž tehdy spravoval komorní přerovské a lyské panství. Městská rada se v konceptu dopisu omlouvá za mlýnské úředníky z Nového mlýna (Komárna), kteří nechtěli vyplatit peníze na opravu společného jezu mezi Novým mlýnem a mlýnem Baštou, neboť nedostali takový příkaz. Jez poškodila povodeň. Nymburští radní proto neprodleně poslali po poslovi požadovanou částku tří kop čtrnácti grošů a sedmi denárů.⁴¹

Průměrně platilo město ročně za opravu společného stavu mezi Baštou a Komárnem v letech 1611 a 1612 kolem 24 kop grošů českých, přičemž výdaje v podobné výši mělo i komorní panství.⁴² K zjištění škod na jezu a březích řeky například poslala

³⁸ Tamtéž, fol. 160r–161r.

³⁹ Tamtéž, fol. 196r–197r.

⁴⁰ Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ (edd.). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Scriptorium, 2007, s. 265, čl. 574.

⁴¹ SOkA Nymburk, fond AMN, Registra 1583–1585, fol. 86r.

⁴² Tamtéž. Příjem a vydání na důchodě obecním, zádušním a špitálském 1611–1613, fol. 57r, fol. 152r–153v.

městská rada 28. dubna 1612 ze svého středu komisi. Nymburská městská rada často vysílala také posly s dopisy kvůli společnému jezu. Do roku 1613 chodili za hejtmanem do Lysé nad Labem, ale pro léta 1614 až 1618 máme zprávy, že v těchto letech chodili až do Brandýsa nad Labem za tamějším hejtmanem, pod něhož spadalo i lyské komorní panství. V letech 1615 a 1618 šel takový posel do Brandýsa dokonce dvakrát. V posledně uvedeném roce se posel vypravil za hejtmanem 8. července a 24. srpna. V obou případech je v registrech městského důchodu uvedeno, že se jednalo „vo strž dolejšího stavu“. V druhém případě dokonce posel marně hledal hejtmana v Brandýse a musel za ním jít až do měst pražských.⁴³

Otázku řeky ale Nymburští neprojednávali pouze s hejtmanem lyského, respektive brandýského komorního panství. V roce 1612 zpravila například nymburská městská rada Kolínské „o protržení břehu“ a v červnu 1617 poslala dopis do Poděbrad (zřejmě hejtmanovi panství) „o zdržení vod“.⁴⁴

Podobně kolínská městská rada oslovila ve středu 27. října 1599 hejtmana komorních panství přerovského, poděbradského a kolínského Jana staršího Habartického z Habartic. Nešlo o žádné škody, ale o návrh společné opravy: „... stav, jinak jez, jak po straně mlejna našeho, tak i po druhé straně mlejna JMC, na veliké opravě pozůstává. I jsouce my nyní toho úmyslu v tak příhodný čas po straně naší takový stav dáti opraviti, vašimi milosti o tom, abyste to buď sami opatřiti, aneb panu purkrabímu zámku kolínského jako by opravy potřeboval, vyzvěděti a jej náležitě opraviti dáti poručiti ráčili. Tak aby se budoucně jedné i druhé straně na mlejních žádná škoda neučinila a snad potomně mnohem většího nákladu nespůsobila.“⁴⁵

K dalším ukázkám vzájemné komunikace kvůli opravě jezu patří i žádost nymburské městské rady k lyskému hejtmanovi, aby obci povolil nalámat jednu nebo jednu a půl šichty kamene v baštecké skále (nedaleko od mlýna Bašta). Kámen měl sloužit právě k opravě společného jezu mezi mlýny Bašta a Komárno. Žádost byla datována 12. listopadu 1602.⁴⁶

Dva dopisy také zachycují nestandardní situaci, kdy velká voda odnesla z Nymburka dříví až na území lyského komorního panství. Městská rada odeslala 7. května 1602 lyskému hejtmanovi dopis tohoto znění: „Doptali jsme se, že těmi povodněmi, kteréž pan Bůh na nás pominulého času tohoto roku 1602 dopustiti ráčil, dvě velká dřeva, jenž kobyli slují, která v vratech stavu společního při Baště a Komárnem mlejnem,

⁴³ Tamtéž, fol. 14r, 126r, Registra městského důchodu 1614–1616, fol. 14r, 127v, 128r a Registra městského důchodu 1617–1618, fol. 163v.

⁴⁴ Tamtéž. Příjem a vydání na důchodě obecním, zádušním a špitálském 1611–1613, fol. 110v a Registra městského důchodu 1617–1618, fol. 22r.

⁴⁵ SOkA Kolín, fond AMK, Kopiař 1599–1600, pag. 64.

⁴⁶ SOkA Nymburk, fond AMN, Registra 1602–1605, fol. 42v.

pro zbraň postaveny byly, k Hradišti a něco dále na grunty Jeho Milosti císařské panství lyského pod správou Vaší zanesla. I poněvadž nemalý náklad každoročně se na týž stav od obojí strany děje, přátelsky žádáme, že poddaným JMC v těch místech obývajícím poručiti ráčíte, aby kdežby dotčená dřeva nalezena byly, bez odpornosti je propustili, a pokudž by je svou fúrou, kdež náleží odvésti chtěli, nejsme od toho, abych jim podle slušnosti zaplatiti neměli.⁴⁷ V citovaném dopise z května 1602 se sice píše o „Hradišti“, ale určitě se nedopustíme chyby, pokud ztotožníme tento pomístní název s dnešní obcí Hradištko, která leží na levém břehu řeky Labe.

Nymburský purkmistr s radou se v dopise hejtmanovi lyského panství Václavu Zálužskému z Vostroskal z 23. března 1595 zastal nám již známé Kateřiny Hanykové z Nixdorfu (dříve provdané Hlavové) a radního písaře Samuela Píseckého, kteří „... dali nám správu, jakož jest se jim o přepuštění Božího v sobotu v noci a v neděli minulou skrz povodeň na obci strany cihelny vaší [?], když Labe na dříví sejtovém k vaření piva spraveném veliká škoda stala, tak že jí Kateřině tři veliké štusy a Samuelovi padesát dvě hranice, touž vodou zanešeny jsou, že jsou něco téhož dříví v Drahelicích a u Drahelic, něco pak v lesích a v ohozích neb mýtech za Kostomlátky, vše na gruntech Jeho Milosti císařské pod správou Vaší náležející se doptali, jsouce toho úmyslu, pokudžby zde co dostati mohli, zase je shledávati. I aby to s vědomím Vaším a opovědí náleží tu státi se mohlo. Prosí a my se k Vám přimlouváme, že majíce nad nimi křesťanskou spoluoutrpnost, jim k tomu, aby volně to učinili, na gruntech Jeho Milosti císařské zase takové dříví své zbírati i odvézti dali, a tudy vždy k něčemu na díle v té velké strátě přijíti i své škody polehčení míti mohli, k tomu laskavě dovoliti i poddaným JMC, u kterýž by se co toho našlo, aby proti záplatě a spropitnému, co ho nachytali, poručiti ráčíte. Čehož my se Vám každou nám možnou přátelskou volností všelikterak příjemně odměniti nepominem.“⁴⁸

Nevíme bohužel, zda Václav Zálužský z Vostroskal žádosti vyhověl. V podobném případě, který se stal v roce 1634, za třicetileté války, ale poděbradský hejtman na podobný dopis kolínské městské rady reagoval odmítavě slovy „... než co takového komu voda přinese, by to zase navracovati povinen byl, nevím, jsou-li to příklad a druhého povinnosti.“ Můžeme se v této souvislosti pouze dohadovat, nakolik byla odmítavá odpověď ovlivněna tíživou ekonomickou situací za třicetileté války.⁴⁹

Kolínští bránili svá privilegia v častých sporech s majiteli konárovickeho panství. Jeden ze sporů se vlekl kolem toho, že si majitel panství Jiří Háša z Újezda a na Konárovicích nechal zřídit mezi vsí Souškou (zaniklá obec, která se nacházela u Konárovic na samém břehu Labe) a Starým Kolínem přívoz. Městská rada proti tomu

⁴⁷ Tamtéž, fol. 16v.

⁴⁸ Tamtéž, Registra 1591–1595, fol. 99v–100r.

⁴⁹ Z. BISINGER, J. SCHNEIDER. Labe a Kolíňané, c. d., s. 99.

samozřejmě protestovala, neboť přicházela o mýto na městském mostě. Samotný Háša ale argumentoval v listu z 16. března 1574, „... že při sobě toho neuznávám, abych co mimo starobylej způsob nového, vzláště nějakou novou silnici, což by Vám k ublížení bylo, na Labi svým nezačínám. Toliko jakousi lodí neb prámec ku pohodlí svému vlastnímu udělati sem sobě poručil, tak abych sebe i své převéztí mohl pro příčinu tu majíce z druhé strany Labe jakési dvorček. Tím sebe budete moci spraviti a takovým omylnejm správám nevěřiti.“⁵⁰

Z následujících zpráv vyplývá, že takzvaný soušecký přívoz se podařilo zrušit až Kašparovi Melicharovi z Žerotína, který se ujal správy kolínského panství v roce 1579. V roce 1591 chtěl přívoz v těchto místech obnovit další z majitelů konárovicekého panství, Zikmund Freisichselbst z Freydnpachu a na Konárovicích. Purkmistr a rada města Kolína v listu Rudolfovi II. z 29. dubna 1591 jasně podtrhují, že si šlechtic nechal zřídit takový přívoz výhradně kvůli tomu, aby nemusel platit mýto na kolínském mostě. Krátce po odeslání této stížnosti vyjádřili nesouhlas i Starokolínští. Ti se proti zřízení přívozu vymezili v listu hejtmanovi poděbradského a kolínského komorního panství Kryštofovi Metychovi z Čečova. Připouštěli sice, že zde přívoz byl za Jiřího Háši z Újezda, ale zároveň připomněli, že ho nechal zrušit Kašpar Melichar z Žerotína. Neuvedli ale již, že sami byli poškozeni na výnosu z mýta kolínského mostu, neboť jim náležela jeho desetina.⁵¹

Kolínští vedli od roku 1605 až do roku 1614 hned několik vleklých sporů s majiteli konárovicekého panství, bratry Albrechtem Jiřím a Janem Oldřichem Klusáky z Kostelce a na Konárovicích. Vzájemné neshody zřejmě přiměly bratry Klusáky, že v roce 1614 panství prodali. Jádrem sporů byla především otázka pivovaru a krčmy na jejich panství, které podle názoru Kolínských porušovaly jejich milové právo.

V roce 1611 se mezi bratry Klusáky a městem rozhořel spor o výstavbu nového mlýna v Konárovicích a proražení a vybudování nové strouhy u vesnice Tři Dvory, již byla k mlýnu přivedena voda z řeky. Součástí její výstavby byla i stavba jezu. Spor se týkal zřejmě toho, aby byla v jezu vybudována vorová propust, kterou by se mohly plavit vory. Kromě majetkové roviny číší z dopisu, který odeslali bratři Klusákové kolínské městské radě 27. července 1611, i osobní rovina vztahu. Klusákové z Kostelce v dopise trvali na tom, že nikomu žádné škody nečiní: „Protož uradivše se a uváživše to vše bedlivě, že týmž stavením téhož mlejna v kruntech našich dědičných ani vzeti tím malého dílu z Labe toku vody a zase jí přivedením do jejího toku, vše na kruntech našich, jak obci vaší, tak žádnýmu na škodu nebude a bejti nemá.“⁵²

⁵⁰ SOKA Kolín, fond AMK, spis inv. č. XIII/13.

⁵¹ Stanislav PETR. Pamětní kniha města Kolína od roku 1501. *Práce muzea v Kolíně*, 3, 1984, s. 58, zápis č. 143 a 144.

⁵² SOKA Kolín, fond AMK, spis inv. č. XIII/51.

Kolínští sháněli podporu i u okolních měst. Listem z 19. července 1611 je podpořili také Nymburští. Doporučovali se obrátit na hejtmany komorních panství při řece a dokonce až k nejvyšším úředníkům království. Svůj postoj zdůvodnili, „... an se tu netoliko silnice JMC svobodné, ale i svobod a obdarování obci naší od slavných paměti králův českých na svobodný plav a dodávání všelikého dříví splavního daných, dotýkati by chtělo“.⁵³

Ve středu 30. května 1612 zaslala kolínská rada do Nymburka dopis s prosbou o společný postup „za ochránění svobodného starodávného toku Labe, jakožto silnice Kladské a zemské“. Kolínští vybízeli Nymburské, aby se sami přijeli na místo podívat a zhodnotit situaci.⁵⁴ Reakce Nymburských se nedochovala, ovšem považujeme za jisté, že Kolínské podpořili. Záhy po zaslání tohoto listu se sešla na místě komise za přítomnosti zemských komisařů. Ti nakonec nařídili 25. června 1612, že ten jez má býti náležitými vraty opatřen.⁵⁵

Voroplavba v nymburských knihách městského důchodu

Oproti registrům (kopiářům), o nichž jsme se domnívali, že mají vyšší výpovědní hodnotu, nás překvapilo v dobrém slova smyslu studium knih městského důchodu královského města Nymburka. Jsou velice podrobné a pokrývají bez mezer léta 1611 až 1618. Z nich se dozvídáme především o ekonomických aspektech voroplavby, včetně toho, že nám údaje z těchto knih počtů potvrzují naše předpoklady.

Každý rok vysílalo město úředníky městského důchodu i samotné představitele města k jednání o koupi dříví. V lednu 1611 vyjednával úředník městského důchodu Matěj Branský koupi dřeva v Dvoře Královém nad Labem a v listopadu 1611 „... jezdil p. primas do Starého Kolína o dříví, šindel, prkna s Plachtou. Utratili 2 kopy 15 grošů českých“.⁵⁶

Nymburští skutečně koupili dříví ve Dvoře Královém nad Labem, ale až v říjnu 1611. Podle podrobného vyúčtování zaplatili z městského důchodu 15 grošů českých rychtářům z okolních vsí za sjednání rolníků (ratajů) k pomocným pracím, 8 grošů českých formanům za svoz prken a dříví a 45 grošů českých od sbíjení vorů. Splavení vorů je vyšlo na 13 kop grošů českých, přičemž si netroufáme blíže vysvětlit pojem „darované dříví“. V samotném zápisu totiž není uvedeno, kolik dříví

⁵³ Tamtéž, spis inv. č. XIII/52.

⁵⁴ SOkA Kolín, Registra 1611–1616, fol. 30r. Dále srov. tamtéž, fol. 114r a 115r–v.

⁵⁵ J. VÁVRA, Dějiny královského města Kolína, c. d., s. 162–163.

⁵⁶ SOkA Nymburk, fond AMN, Příjem a vydání na důchodě obecním, zádušním a špitálském 1611–1613, fol. 17r.

stálo. Na vorech se obvykle vozil i další náklad, jako prkna a šindel. Za 240 prken (4 kopy) zaplatili 11 kop 30 grošů českých a za jejich splavení jednu kopy 55 grošů českých. Za šest tisíc šindelů zaplatili 4 kopy 36 grošů českých a za jejich splavení další jednu kopy 25 grošů 5 denárů českých. Za splavení jednoho šindele se účtovalo šest denárů. Celkem městská rada utratila na přímých nákladech 33 kop 34 grošů 5 denárů českých. Tato částka byla vyúčtována 1. října 1611. Z městského důchodu bylo vyplaceno 22. října 1611 také spropitné plavcům ve výši 30 grošů českých a městský mlýn zaplatil v blíže neurčeném období dvě kopy grošů českých „v Králový Dvoře sedlákům, kteří vozili dříví k vodě, za sud piva a snídani“. Z těchto zmínek snad můžeme soudit, že se vory podařilo splavit od Dvora Králové nad Labem do Nymburka mezi 1. a 22. říjnem 1611.⁵⁷

Z dalších záznamů vyplývá, že město koupilo v tomto roce borové dřevo také v Domousnici. Jelo se tam nadvakrát. Poprvé se třemi potahy na konci dubna a podruhé se čtyřmi potahy na počátku září. Prkna kupovali městští úředníci až ve vzdálených Kuřívodech. Také ta přepravili do královského města na Labi povozy.⁵⁸

V roce 1612 Nymburští podle všeho nenakoupili žádné splavené dříví. Duby obstarali úředníci v Domousnici, Seleticích, Košeticích a Újezdci (Smilovice, v zápise uvedené jako Oujezdečko), borovice v Dětenicích a na panství benáteckém.⁵⁹

Ze zápisů, které se týkají následujícího roku, se dozvídáme, že v potahu (voze), jímž se dopravovalo dříví, bylo zapřaženo šest koní. Dubové dříví se nakoupilo v Domousnici, Dobrovici, v Újezdci, v Patříně a na Loučeni, borovice opět na Loučeni a na benáteckém panství.⁶⁰

Na konci května nebo na začátku června 1613 vyslalo město jednoho ze svého středu do Kutné Hory „o měd' a o dříví splavení“ a na konci června do Poděbrad „o dříví splavení“.⁶¹ Po hubeném roce 1612 patrně městu docházelo dřevo a mělo obtíže s jeho nákupem. Šestnáct vorů dřeva nakonec koupilo od jakéhosi „hostinského“, kterému za ně zaplatilo 36 kop 15 grošů českých. Jeden vor by vycházel na 2 kopy 16 grošů, což byla až o třetinu vyšší částka, než bylo obvyklé, jak plyne ze zápisů pro další roky.⁶²

Na začátku dubna 1614 jednal o koupi dřeva v Dvoře Králové nad Labem úředník městského důchodu Jan Pšenička a stejný úředník byl vyslán v polovině května

⁵⁷ Tamtéž, fol. 32r a 38r.

⁵⁸ Tamtéž, fol. 32v–33r.

⁵⁹ Tamtéž, fol. 128r.

⁶⁰ Tamtéž, fol. 216v, 219r a 241v.

⁶¹ Tamtéž, fol. 219r.

⁶² Tamtéž, fol. 241v.

do Kutné Hory „ k panu mincmistrovi o dříví“.⁶³ To zřejmě souvisí s vyúčtováním z 2. srpna 1614, podle něhož Nymburští zakoupili pro potřeby obce 38 vorů po 2 kopách grošů českých od Jiříka Proroka, třicet vorů po 1 kopě 50 grošů českých od Daniela Slatinského, 24 krokví po 4 grošů českých, za prkna a šindel, obojí po 3 grošů a 2 denárech českých od Daniela Slatinského, dohromady za 273 kop 25 grošů 3 denáry české. Kromě toho koupili od Daniela Slatinského mimo jakousi úmluvu či smlouvu 18 „trámů velkých jedlových“ za 56 kop 40 grošů českých.

Krokve, šindele, prkna a jedlové trámy tvořily nepochybně náklad na samotných vorech. Další zápisy potvrzují, že do Nymburka dopluly skutečně dva prameny. Plavec Matěj Strnad z Kostelce nad Orlicí dostal od městské rady 5 kop 15 grošů českých a druhý plavec, jménem neznámý, 4 kopy 7 grošů 3 ½ denáry české. Snad se nezmýlíme, pokud z těchto záznamů vyvodíme, že plavci dostali zapláceno za splavení a vory i s nákladem byly vlastnictvím obchodníků Jiříka Proroka a Daniela Slatinského.⁶⁴

Městští úředníci ale vyjednávali i o nákupu dubového dřeva s majitelem dobrovickeho panství Henykem z Valdštejna a s úředníky poděbradského komorního panství na začátku ledna, respektive března 1614. Ke koupi ovšem nedošlo. Přes rozsáhlý nákup splaveného dřeva byl ještě na počátku října 1614 vyslán do Starého Kolína úředník městského důchodu Jan Sobotka „o trámy velké a jiné dříví“. Schází nám ale potvrzení, že by k nějaké koupi došlo.⁶⁵

V roce 1615 jednali městští úředníci o nákup dubů v Třebestovicích a v Dobrovinci a o nákupu borového dříví v Křinci. Duby byly nakonec zakoupeny v Sovenicích, Bratronicích, lese Kersko a kdesi na „Jablonsku“. Toto pomístní jméno nedokážeme jednoznačně ztotožnit.⁶⁶

Co se týče voroplavby, známe pro tento rok pouze jedinou zmínku: „V sobotu post Jubilate ... Václavovi Jelínkovi za 2 vory dříví dáno 4 kopy 30 grošů českých.“ K tomuto strohému zápisu snad můžeme pouze připojit, že Václav Jelínek byl v roce 1616 jedním ze tří úředníků městského důchodu.⁶⁷

Nebyly to ale jediné vory, které v roce 1615 do Nymburka připluly. Na počátku června 1615 dopluli do tohoto královského města poddaní Mikuláše Vratislava z Bubna na Březně, Liticích, Žamberku a Horním Jelení. Jejich pán slíbil dřevo ložené na vorech (kopa trámu a tři kopy krokví o jednotné délce 22 loktů) prodat Štátnému Václavovi Pětipeskému z Chýš a Egrberku. S tímto šlechticem měl rozsáhlé obchodní

⁶³ Tamtéž, Registra městského důchodu 1614–1616, fol. 2r a 15v.

⁶⁴ Tamtéž, fol. 34v.

⁶⁵ Tamtéž, fol. 13v a 15v.

⁶⁶ Tamtéž, fol. 127v, 128r, 129v a 158r.

⁶⁷ Tamtéž, fol. 158r a 248r.

i společenské styky. Mikuláš Vratislav z Bubna opakovaně Pětipeského vyzýval dopisy z 3. a 8. června, aby se na dřevo přijel do Nymburka podívat, či poslal někoho v zastoupení. Chtěl potvrdit, zda má Pětipeský o trámy a krokve stále zájem, neboť již měl o toto dříví další zájemce. Bohužel výsledek jednání neznáme. Mohlo se jednat i o trámy a krokve ložené na vorech, které zaplatila 16. května 1615 městská rada Václavovi Jelínkovi.⁶⁸

V roce 1616 nakoupili úředníci nymburského městského důchodu dubové dřevo v Kersku, na Loučeni, v Domousnici, na Novém Zámku, v Čileckém háji a jeden dub dokonce v nedalekých Chvalovicích. Další dřevo získali v Ostré a Sloupci (Sloupčiči?) a borové dřevo v Kersku.⁶⁹

Jednalo se i o nákup splaveného dřeva. Ve čtvrtek 14. dubna 1616 se vypravil jeden z městských poslů „do Starého Kolína k plavcům“.⁷⁰ Registra městského důchodu ukazují, že od Marka Procházky bylo zakoupeno dvanáct vorů po 1 kopě 45 groších českých za 21 kop grošů českých, 544 kop šindele po 3 groších 3 denárech českých za 30 kop 5 grošů 1 denár český a 733 prken po 3 groších 3 denárech českých za 41 kop 8 grošů 4 denáry české. Od Jiříka Děravce koupil městský důchod osm vorů za 13 kop 30 grošů českých, 294 kopy šindele po 3 groších 1 ½ denáru českém za 15 kop 45 grošů českých a devadesát prken po 3 groších českých za 4 ½ kopy grošů českých.

Také v následujícím roce se dřevo kupovalo v okolních panstvích – na poděbradském a lyském, dubové dřevo na loučeňském, borovice na benáteckém panství a obecně dříví v Kersku.⁷¹

Městští úředníci koupili v úterý 9. května 1617 pramen dříví za 14 kop grošů českých. Podle propočtů by snad jeden pramen mohl odpovídat sedmi vorům po 2 kopách grošů českých. Matěj Strnad plavec dostal další 32 ½ kopy grošů českých „za dříví, prkna a krov“ a Týma plavec zřejmě za stejný náklad na vorech 23 kop 15 grošů českých. Připomeňme, že se jménem Matěje Strnada plavce z Kostelce nad Orlicí jsme se setkali již v roce 1614. Město v tomto roce zaplatilo ještě 17. července 1617 „za dříví splavní na vodě i s spropitným od spuštění jeho“ 10 kop 44 grošů 4 denáry české.⁷²

⁶⁸ Miroslav ŽITNÝ. Korepondence Štastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611–1612. Prameny k českým dějinám 16.–18. století. Řada B, sv. VII/2. České Budějovice, FF JČU v Českých Budějovicích, 2016, s. 367, dopis č. 807.

⁶⁹ SOkA Nymburk, fond AMN, Registra městského důchodu 1614–1616, fol. 286r. Dále srov. TAMTÉŽ, fol. 260v a 261r.

⁷⁰ Tamtéž, fol. 260v.

⁷¹ Tamtéž, Registra městského důchodu 1617–1618, fol. 22r–v, 55r.

⁷² Tamtéž, fol. 55r.

Řada podrobných register nymburského městského důchodu končí rokem 1618. Opět pozorujeme nákup dříví z okolních panství. Borovice z okolí Lipníka, borovici a břízu z Kerska, duby z lesa Babín a Loučeňska a obecně dříví z Kostomlat nad Labem. S poděbradským hejtnanem museli vyjednávat, aby jim odpustil mýto z dříví zakoupeného v Kersku.⁷³

Někdy na sklonku dubna 1618 zavítal úředník městského důchodu Václav Jelínek do Starého Kolína, aby si prohlédl dřevo, které zde bylo plavci nabízeno ke koupi. Na počátku května přinesl zprávu o plavení dřeva do Nymburka („v příčině dříví na Labi koupeného“) posel na Poděbrady. A někdy v prvních dnech tohoto měsíce do Nymburka skutečně připluli plavci s vory. V pondělí 7. května 1618 bylo vyplaceno z městského důchodu za „dříví na vodě“ 23 ½ kopy grošů českých. Jelikož neznáme přesnou cenu za jeden vor, můžeme se pouze domnívat, že mohlo jít o jedenáct až čtrnáct vorů.⁷⁴

V neděli 29. července 1618 koupili městští úředníci jeden vor dříví, který předtím zakoupil nymburský měšťan Jan Kadeřávek, za 2 kopy grošů českých a další vor za 1 kopu 45 grošů českých od nymburského souseda Václava Táborského, jenž ho podobně jako Jan Kadeřávek koupil před nimi. Jménem neznámý plavec dostal zapláceno 7 kop 3 ½ groše českého za prkna, šindel a krov, které byly na vorech naloženy. V pátek 9. listopadu 1618 pak bylo zapůjčeno z městského důchodu 7 ½ kopy grošů českých Tůmovi plavci, zřejmě kvůli nákupu dříví a jeho splavení v následujícím roce. Můžeme předpokládat, že tento Tůma je totožný s Týmou plavcem, s jehož jménem jsme se seznámili v předcházejícím roce.⁷⁵

Summary

The research of floating of timber between Kolín and Nymburk in the pre-White Mountains period confirms several hypothesis. The rafting in this part of the river was limited by needs of mines in Kutná Hora and neighbouring mining settlements. The timber was rafted only to Veletov and/or Starý Kolín and from there with help of artificial canals to Kutná Hora. The royal towns had no needs to float more timber on the river until the confiscation of municipal property by the king in 1548 because their participation in the uprising. They had enough own forests. Nevertheless, after 1548, royal towns were able to buy timber in the Giant Mountains and later Eagle Mountains and rafted them down the river. To buy timber in the bordering royal

⁷³ Tamtéž, fol. 163r, 163v, 164v, 196r.

⁷⁴ Tamtéž, fol. 162r, 163r a 196r.

⁷⁵ Tamtéž, fol. 196r.

demesnes was quite expensive. Kolín, Poděbrady and Nymburk had been often at loggerheads with each other because Kolín usually did not allow to raft floats down the river. Each of the mentioned towns was namely in need for timber exclusively for own use.

Author's address:
Národní technické muzeum
Kostelní 42, 170 00 Praha